

İKİ ŞAİR, BİR ŞİİR: NESİMÎ VE ŞEYHÎ DÎVÂNLARINDA YER ALAN “-Sİ YOH / -Sİ YOK” REDİFLİ GAZEL(LER) ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Two Poets, One Poem: An Evaluation on Ghazal(s) of “-sı yoh / -sı yok” Redif Available in Divans of Nesimi and Şeyhi

Fettah KUZU¹

¹Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Gaziantep, fettahkuzu@hotmail.com, orcid.org/0000-0003-4870-3760

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
04.05.2023
Kabul/Accepted:
11.09.2023

DOI:

10.18069/firatsbed.1292518

Anahtar Kelimeler

Nesîmî, Şeyhî, Gazel, Dîvân,
Şiir Aidiyeti

Keywords

Nesimi, Şeyhi, Ghazel,
Divan, Belonging of Poem

ÖZ

Seyyid Nesîmî 14. yüzyılda yaşamış, şiirleriyle sadece döneminin ve Azeri sahasının değil tüm zamanların ve tüm Türk dünyasının beğenisini kazanmış büyük bir sanatçıdır. Şeyhî de 15. yüzyıl Anadolu sahasında yetişmiş Klasik Türk edebiyatının önemli şairlerindedir. Her iki şairin de farklı dîvân nüshalarında ve muhtelif şiir mecmualarında tespit edilen ancak onlara aidiyeti tartışmalı olan şiirleri mevcuttur. Bu noktada Nesîmî'ye nispet edilen ve Dîvânı'nın tenkitli metninde yer alan “sı yoh” redifli iki gazelden birinin, kendisiyle çağdaş sayılabilecek Şeyhî'nin Dîvânı'nda da neredeyse birebir aynı olarak bulunması dikkat çekici bir mahiyet arz etmektedir. İki şairin yaşadıkları dönemin yaklaşık olarak aynı zaman dilimine rastlaması, özellikle söz konusu şiirin dil malzemesi noktasında döneme bağlı tasarrufların büyük ölçüde aynı olabileceği ihtimaliyle önem arz etmektedir. Ayrıca her ne kadar şairler farklı iki edebî sahanın sanatçıları olsa da bu iki edebî saha Türkçenin kullanımı noktasında ciddi anlamda ayırt edici farklılıklar taşımamaktadır.

Bu çalışmada, ilk olarak her iki şairin Dîvânları, nüsha farklılıkları da göz önünde bulundurularak incelenmek suretiyle ortada tek bir şiirin mi yoksa birbirine benzer iki şiirin mi olduğu üzerinde durulacak sonrasında tek bir şiir söz konusuysa kime ait olduğu ile ilgili değerlendirmelere yer verilecektir.

ABSTRACT

Seyyid Nesimi is an artist lived in 14th century and gained appreciation in all times and all Turkish world. Şeyhi on the other hand, is a pioneer poet of classical Turkish poetry, lived in 15th century. Both poets have poems, of which belonging seems debatable, detected in various divan versions and poetry collections. At this point, it is remarkable that one of two ghazel with “-sı yoh” redif attributed to Nesimi and located in edition critique of his Divan, is also available as exactly the same poem in Divan of Şeyhi. Coinciding the lifetimes of two poets with the same time period is also important related to linguistic features of the aforementioned poem by since dispositions dependent upon the era are possible to be similar on a large scale. Moreover, although the poets belong to different regions of Turkish Literature they do not have distinctive differences in the usage of Turkish.

In this study, firstly Divans of both poets are to be examined by taking the version differences into consideration to understand whether there are two different poems resembling each other or there is only one poem and if so, evaluations on identifying the poet of poem will be realised.

Atf/Citation: Kuzu, F. (2023). İki Şair, Bir Şiir: Nesîmî ve Şeyhî Dîvânlarında Yer Alan “-sı yoh/-sı yok” Redifli Gazel(ler) Üzerine Bir Değerlendirme. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 3, 1063-1071.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Fettah KUZU, fettahkuzu@hotmail.com

1. Giriş

Seyyid Nesîmî 14. yüzyılda yaşamış, şiirleriyle sadece döneminin ve Azeri sahasının değil tüm zamanların ve tüm Türk dünyasının beğenisini kazanmış büyük bir sanatçıdır. Nesîmî, özellikle Türkçe şiirleriyle Türk şairlerin örnek aldığı usta bir şair olarak şiirlerine nazireler yazılan, muhtelif mecmualarda kendisine ait olup olmadığı tartışmalı bulunan birçok şairin müellifi olarak gösterilen dolayısıyla da eserleri hakkında ihtilafli bilgilerin çokluğuyla da öne çıkan bir sanatkârdır. Dîvânı'nın elde bulunan çeşitli nüshalarında ve muhtelif şiir mecmuaları ile cönklerde onun mahlasıyla yer alan şiirleri zaman zaman ona aidiyeti noktasından değerlendirmelere konu edilmiştir. Bu noktada şaire nispet edilen ve Dîvân'ın, çeşitli nüshalarından istifadeyle Hüseyin Ayan tarafından hazırlanmış olan tenkitli metninde yer alan “-sı yoh” redifli iki gazelden birinin, kendisiyle çağdaş sayılabilecek bir Anadolu sahası şairi olan Şeyhî'nin Dîvânı'nda da neredeyse birebir aynı olarak bulunması dikkat çekici bir mahiyet arz etmektedir. Nesîmî'nin doğum ve ölüm tarihi ile alakalı olarak birbirinden farklı birçok tarih zikredilse de genel olarak kaynaklar onun 14. yüzyılın ilk yarısında dünyaya gelmiş olduğunda ittifak halindedir. Şeyhî'nin doğum tarihi için de kesin bir bilgi bulunmayıp şairin takriben M.1370'li yıllarda dünyaya gelmiş olduğu kabul edilmektedir. İki şairin yaşadıkları dönemin yaklaşık olarak aynı zaman dilimine rastlaması özellikle söz konusu şiirin dil malzemesi noktasında döneme bağlı tasarrufların büyük ölçüde aynı olabileceği ihtimaliyle önem arz etmektedir. Her ne kadar şairler farklı iki edebî sahanın sanatçıları olsa da bu iki edebî saha Türkçenin kullanımını noktasında ciddi anlamda ayırt edici farklılıklar taşımamaktadır. Başta Nesîmî ve Fuzûlî olmak üzere Azeri sahası şairlerinin eserlerinde telaffuzla ilgili ufak tefek fonetik farklılıklar bulunmakla birlikte bu farklılıklar dahi müstensihlerin tasarrufuyla neredeyse tamamen ortadan kalkmış görünmektedir. En bilinen fonetik farklılıklardan biri olan ب/م (b/m) veya ح/ق (h/k) değişimi bile farklı nüshalarda farklı biçimlerde yer almaktadır. Bu duruma Nesîmî Dîvânı'nın tenkitli metnini hazırlayan Hüseyin Ayan tarafından da işaret edilmiş, birçok nüshada bazen aynı kelimenin bazen “b” harfi ile bazen de “m” harfi ile yazıldığına dikkat çekilmiştir (Ayan, 2014: 118). Dolayısıyla imla bakımından Anadolu ve Azerî sahası ile ilgili belki de en önemli ayırt edici özelliklerden biri olan söz konusu harf değişimleri belirleyicilik vasfını kaybetmektedir.

İki şairin de şiirleri arasında yer alan “-sı yoh/-sı yok” redifli gazelin mahiyeti bakımından cevaplanması gereken iki önemli soru bulunmaktadır. Bunlardan ilki, ortada birbirine çok benzeyen iki farklı şiirin mi söz konusu olduğu yoksa iki şiirin küçük değişikliklerle iki şairin Dîvânı'nda yer alan aynı şiir mi olduğu hususudur. İkinci soru ise ortada iki farklı şiirin bulunmayıp tek bir şiirin iki şaire mal edildiği bir durum mevzu bahis ise şiirin gerçekte hangi şaire ait olduğu meselesidir.

Bu bağlamda öncelikle nüsha farklılıkları da göz önünde bulundurulmak suretiyle ortada tek bir şiirin mi yoksa birbirine benzer iki şiirin mi olduğu üzerinde durulacak sonrasında tek bir şiir söz konusuysa kime ait olduğu ile ilgili değerlendirmelere yer verilecektir.

2. İnceleme

Son zamana kadar Nesîmî ve Şeyhî üzerine yapılan çalışmalarda her iki şairin Dîvânlarında aynı şiirin yer almasıyla ilgili bir hususa işaret edilmemiştir. Dîvânlar üzerine yapılan tenkitli metin çalışmaları da bu hususa ait herhangi bir bilgi vermemişlerdir. Ancak Ahmet Kartal, “Nesîmî'nin Arapça Şiirleri” başlıklı bir yazısında, hem Nesîmî'nin hem de Şeyhî'nin Dîvânlarının bazı nüshalarında yer alan ve dolayısıyla da iki şaire aidiyeti tartışmaya konu olan bir mülemma gazelden bahsetmektedir (Kartal, 2019: 140).

Nesîmî Dîvânı'nda yer alan “-sı yoh” redifli gazelin yer aldığı, Hüseyin Ayan tarafından yapılmış olan tenkitli metnin oluşturulmasında kullanılmayan kaynaklardan biri, Sivas Ziya Bey Yazma Eserler Kütüphanesinde yer alan 375 numaralı şiir mecmuasıdır. Mesut Karakaş tarafından tez olarak çalışılmış olan mecmuada, eldeki gazellerden farklı olarak şiir, “ihram” ile başlayan beyit eksik olarak 6 beyit şeklinde tespit edilmiş görünmektedir¹ (Karakaş, 2018: 90-91).

¹ 375 Nolu Mecmuadaki Gazel

Kankı dimâg içinde ki 'aşkın hevesi yok
Bin hac iderse mürde hakkı kim safâsı yok

Dilber-i cemâli Ka'besine kılmayan tavâf
Yüz nûr görse gözlerinin rüşenâsı yok

'Aşkın beriyyesinde susuzân kalanların
Bu gül gözün yaşı ile çü vaslın sıkâsı yok

Mecmuada mevzu bahis gazel için verilen 180 numaralı dipnotta “Bu şiir Nesîmî Divanı’nda yoktur” kaydı düşülmüştür (Karakas, 2018: 90). Karakas, aynı iddiasını tezden üretmiş olduğu makalesinde de devam ettirmektedir. Makalesinde bazı yerlerde mecmua numarasını 375 bazı yerlerde ise 374 olarak belirtmekle sanki tezde çalışılan mecmuadan farklı bir mecmua çalıştığı intibayı uyandırmaktaysa da makale incelendiğinde tez konusu mecmuadan bahsedildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Dîvân’ın yapılan neşirlerinde yer almadığını iddia ettiği 4 gazelden bahsetmekte, bu 4 gazelin birinin de tezinde 20 numaralı şiir olarak kaydedilen “-sı yoh” redifli gazel olduğunu ifade etmektedir. Nitekim bu durum “*Bu şiirlerin haricinde makaleye konu olan 13 adet gazel mevcuttur. Bunlardan 4 adedi basılmış olan Nesîmî divanlarının Bakü ve Türkiye neşrinde yer almamaktadır*” (Karakas, 2019: 122) şeklinde belirtilmektedir. Görüleceği üzere teze atıfla ve yanlış bir tespitle bu gazelin ne Bakü ne de Türkiye neşirlerinde yer almadığı iddia edilmektedir.

İncelemeye konu gazelin, Nesîmî Dîvânı’nın teşkilinde kullanılmayan bir diğer kaynak olan Londra Bodleian Nüshası içerisinde yer aldığı Mehmet Özdemir tarafından söz konusu nüshanın tanıtımı üzerine yapılmış bir çalışmada belirtilmektedir (Özdemir, 2020: 460). Özdemir’in verdiği bilgiler ışığında söz konusu nüsha incelenmiş ve çalışmaya konu gazelin, nüshanın 32b-33a varaklarında yer aldığı tespit edilmiştir².

Şeyhî Dîvânı’nda ise Nesîmî Dîvânı’ndan farklı olarak söz konusu gazelin, metin teşkilinde kullanılan tüm nüshalarda mevcut olduğu görülmektedir (Biltekin, 2003: 174).

Nesîmî ve Şeyhî Dîvânlarında yer alan tek ortak şiir incelemeye konu gazel değildir. Ahmet Kartal her iki şairin şiirleri arasında farklı beyit sayılarıyla yer alan bir mülemma şiirden bahsetmektedir.

“Nesîmî’nin bir tane Arapça-Farsça-Türkçe olarak oluşturduğu mülemma şiiri bulunmaktadır. Bu şiirin de alışılmış mülemma metodunun dışında oluşturulduğu dikkat çekmektedir. Nitekim belli bir yere kadar beyitler Arapça, Farsça ve Türkçe oluşturulmuşken belli bir yerden sonra doğrudan Türkçe beyitlere yer verilmiştir” (Kartal, 2019: 140).

Yapmış olduğu değerlendirmeler ışığında Kartal, söz konusu şiirin üslup ve muhteva özellikleri bağlamında Nesîmî’ye ait olduğu yönünde kanaatini bildirmekte, Şeyhî’nin mülemma şiir yazmamasını da bu kanaati destekleyici bir başka kanıt olarak ortaya koymaktadır. Kartal, şiirlerdeki beyit sayısının farklı olma durumunun da Nesîmî takipçilerinin tıpkı Yunus Emre ve Ahmed Yesevî gibi şairlerin şiirlerinde olduğu gibi şiire sonradan beyit eklemelerinden kaynaklandığını iddia etmektedir (Kartal, 2019: 140).

Lebbeyk uranların ‘arafâtında ‘aşkınun
Tselîm-i cândan özge kapından rızası yok

Fi’l-cümle şol vefâ haremde mücâvirim
Bîgâne gönlümün hiç âşınası yok

Kurbân Nesîmî ‘ıydine ol yarın olduysa
Vaslı oldu bir bekâya kim hergiz fenâsı yok

² **Londra Nüshasındaki Gazel (32b-33a)**
Hansı dimâg içinde ki ‘ışkun hevâsı yoh
Mîn hac iderse Merve hakıçün Safâsı yoh

Dil-ber cemâli ka‘besine kılmayan tavâf
Yüz nûr görürse gözlerinin rûşenâsı yoh

Lebbeyk uranların ‘Arafâtında ‘ışkunun
Tselîm-i cândan özge tapunda devâsı yoh

Fi’l-cümle şol vefâ haremde mücâvirüm
Bîgâne gönlümün dahı hiç âşınası yoh

‘İşkun beriyyesinde susuzın ölenlerin
Yugil gözün yaşıyla çü vaslun şifâsı yoh

İhrâm idüben egnüme bir dâl birahdı Hak
Niçe kim isterem etegiyle yakası yoh

Oldıysa vaslı ‘idine kurbân Hüseyñiler
Vaslı oldu bir bekâya ki hergiz fenâsı yoh

Farklı şairlerin divânlarında yer alan ortak şiirler bağlamında Ahmed-i Dâ'î ve Şeyhî'nin Divânlarında yer alan 17 gazelin de ortak olduğu tespit edilmiştir. Şeyhî Divânı'nın inceleme bölümünde konu ile ilgili olarak "Aynı dönemde, aynı bölgede yaşamış, aynı sultanların himayesini görmüş olan Şeyhî ve Ahmed-i Dâ'î divanları karşılaştırıldığında bu divanlarda bulunan 17 gazelin birbirinin aynı oldukları görülmüştür" şeklindeki ifadeden de anlaşılacağı üzere Şeyhî Divânı'nda yer alan bazı şiirler, Nesîmî Divânı haricinde Ahmed-i Dâ'î Divânı'nda da bulunmaktadır (Biltekin, 2003: CIV). Çalışmada, şiirlerin bazılarının nazire mecmualarında Şeyhî adına kayıtlı olması ve gerek muhteva özellikleri gerekse kullanılan dil malzemesi bağlamında Şeyhî'nin şiirlerine daha yakın bulunması sebebiyle bu şiirlerin Şeyhî'ye ait olma ihtimalinin daha yüksek olduğu kanaati bildirilmektedir (Biltekin, 2003: CXI-CXII).

Nazire mecmualarından hareketle Nesîmî'ye ait olan şiirler üzerine yapmış olduğu çalışmasında M. Fatih Köksal, Nesîmî'nin şiirine yazılan nazireler ile onun başka şairlere yazmış olduğu nazire şiirleri, şairlerin Nesîmî'nin hayatta olduğu dönemde yaşayıp yaşamadıklarına göre ayırmak suretiyle tashih etmekte ve Nesîmî'nin gerek zemin gerekse nazire durumundaki şiirlerinin mahiyetine dair bilgiler sunmaktadır.

"Derleyeni belli dördüncü nazire mecmuası olan Pervâne Bey Mecmuası'nda Nesîmî'nin 6 şiirine yer verilmiştir (Gıynaş 2039, 2226, 2379, 5620, 73529). Bunların biri vasıta (geçiş) şiiri, beşi nazire olarak görünmektedir. 'Naziredir' diyemiyoruz; çünkü Eğridirli Hacı Kemâl'in hatalarını Pervâne Bey fazlasıyla tekrarlamış, Nesîmî'ye kendisinden sonra yaşamış şairlere (Hafî, Şeyhî, Ahmedî, Ahmed Paşa) nazire yazdırmıştır" (Köksal, 2019: 118).

Köksal'ın işaret ettiği bu durum, söz konusu şairlerin doğum ve ölüm tarihlerinin sıhhatiyle doğrudan alakalı bir durum arz etmektedir. Öyle ki doğum ve ölüm tarihi için kesin bir bilgi bulunmayan Şeyhî hakkında Latîfî, Gibb ve Bursalı Mehmed Tahîr'in rivayetleri doğrultusunda, Nesîmî ile Bursa'da buluşmuş oldukları iddia edilmektedir (Biltekin, 2003: XX-XXI). Bu iddia doğru kabul edilecek olursa, Köksal'ın belirtmiş olduğu, mecmualarda Nesîmî'nin, kendisinden sonra yaşamış olan içerisinde Şeyhî'nin de zikredildiği şairlere nazire yazmış olması gibi bir durum söz konusu olmayacaktır. Diğer bir ifadeyle Nesîmî'nin, çağdaşı olması hasebiyle doğal olarak Şeyhî'nin gazelini tanzir etmiş olması ihtimali bulunmaktadır.

Nazire mecmualarında bulunmamakla birlikte aynı redifli olmaları bakımından çalışmaya konu "-sı yoh/-sı yok" redifli gazeli Şeyhî'nin, Nesîmî Divânı'nda yer alan bir diğer "-sı yoh" redifli gazete (Ayan, 2014: 223-224) nazire olarak kaleme alındığı ihtimal dâhilindedir. Bu durumda aynı redifi başka bir şiirinde de kullanmış olmasından hareketle, Nesîmî'nin bu gazelin müellifi olduğu düşünülebilir. Ancak iki şairin aynı dönemde hayatta olduğu iddiasından hareketle Nesîmî'nin, Şeyhî'nin gazeline 11 beyitlik bir nazire yazmış olması veya tersine Şeyhî'nin Nesîmî'ye ait bu 11 beyitlik gazete bir nazire yazmış olması ve biri zemin diğeri nazire iki şiirin Nesîmî Divânı'nda yer aldığı, Şeyhî'nin de ister zemin ister nazire olarak değerlendirilsin, kendi yazmış olduğu şiiri Divânı'na almış olabileceği, ihtimaller arasındadır. Nitekim iki şairin gazellerini nazire geleneği çerçevesinde değerlendiren makalesinde Kudret Safa Gümüş, çalışmasına aldığı Nesîmî'ye ait gazelin Arap harfli metnini, TBMM Kütüphanesinde bulunan -Hüseyn Ayan'ın ilk baskı olarak nitelendirdiği- baskıdan aldığı ifade etmektedir (2020: 239). Kaynakçasında bulunmasına rağmen Ayan tarafından hazırlanan tenkitli metinde yer alan ve Şeyhî'nin gazeliyle neredeyse aynı olan diğer "-sı yoh" redifli gazeli göz ardı etmiş görünmektedir. Söz konusu çalışmasında Gümüş, söz konusu gazelleri birbirine nazire olarak nitelendirmektedir. Gümüş, "Bu çalışma da aynı eksende oluşturulmaya çalışılmış, Klasik Türk şiirinin kuruluş aşamasında önem arz eden Nesîmî ve Şeyhî'nin birbirine nazire olan gazelleri incelenerek karşılaştırmaya tâbi tutulmuştur" (2020: 237-238) ifadesiyle gazellerin nazire geleneği içerisinde değerlendirildiğine işaret etmektedir. Ancak iki gazelin birbirine nazire olarak yazıldığı şeklindeki beyanı oldukça muğlak bir ifade olup açıklanmaya muhtaç bir durum arz etmektedir. Gazellerin kafiye, redif ve vezin seçiminin aynı oluşu bu iki gazeli mutlak surette birinin diğerine nazire olarak kaleme aldığına delalet etmeyecektir. Gerek şiirlerin muhtevasında gerekse nazire mecmualarında iki şiirden birinin diğerine nazire olarak kaleme alındığına dair bir işaret bulunmamaktadır. Ayrıca nazire olarak kabul edilecekse hangi gazelin zemin şiir hangisinin nazire şiir olduğuna dair bir bilgi de verilmemiştir.

2.1. Farklı Gazeller Mi Aynı Gazel Mi?

İki şairin de Divânlarında yer alan şiirler aşağıdaki tabloda yan yana verilmek suretiyle beyit beyit değerlendirilmeye çalışılacaktır (Tablo 1).

Tablo 1. Gazeller

Hansı gönül içinde ki ‘ışkun hevâsı yoh Min hac iderse Merveyi anun Safâsı yoh	Kankı dimâg içinde ki ‘ışkun hevâsı yok Bin hacc iderse Merve hakîçün Safâsı yok
Dil-ber cemâl ü ka’besine kılmayan tavâf Yüz nûrî görse gözlerinin rûşenâsı yoh	Dil-ber cemâlî Ka’besini kılmayan tavâf Yüz nûr görse gözlerinin rûşenâsı yok
Lebbeyk uranlarun ‘Arâfâtında ‘ışkunun Teslîm-i cândan özge kapunda rızâsı yoh	Lebbeyk uranlarun ‘Arafât’ında ‘ışkunun Teslim-i cândan özge tapuna du’âsı yok
Fi’l-cümle şol vefâ haremide mücâvirem Bîgâne gönlümün dahı hiç âşînâsı yoh	İhrâm diyü egnüme bir ton geyürdi gam Kim nice isterem itegi vü yakası yok
‘İşkun beriyyesinde susuz aç ölenlerin Mahşer güninde vaslundan özge gıdâsı yoh	Hicrûn beriyyesinde susuzın ölenleri Yugıl gözi yaşıyla çü vaslun sakâsı yok
İhrâm güninde egnüme ol giydüren donı Neçe kim isterem etegi vü yahası yoh	Fi’l-cümle uş vefâ haremide mücâvirem Bîgâne gönlümün dahı hiç âşînâsı yok
Çünkü Nesîmî ‘ıydine kurbân olur yakîn Vasl oldı bir bekâya ki hergiz fenâsı yoh (Ayan, 2014: 225)	Şeyhî visâli ‘idine kurbân olur ise Vasl ola bir bekâya ki hergiz fenâsı yok (Biltekin, 2003: 174-175)

Nesîmî Dîvânı üzerine Hüseyin Ayan tarafından yapılmış olan tenkitli metin çalışmasında sadece I (Isparta) ve M1 (Mısır-Kahire) nüshalarında yer aldığı söylenen “-sı yoh” redifli gazel, Mehmet Özdemir tarafından tanıtılan Londra Bodleian nüshasında da bulunmaktadır (2020). Ayan’ın da haberdar olduğunu ve diğer nüshalarla önemli bir farkı bulunmadığı gerekçesiyle metin teşkilinde kullanılmadığını belirttiği Londra nüshası (Ayan, 2014: 115) da dikkate alındığında söz konusu gazelin bilinen üç yazmada ve 375 nolu mecmuada var olduğu anlaşılmaktadır. Şeyhî Dîvânı’nın tenkitli metninin oluşturulmasında ise kullanılan 7 nüshanın³ tamamında söz konusu şiir yer almaktadır (Biltekin, 2003: 174). Nesîmî Dîvânı’nın üç nüshasında ve şiir mecmuasındaki farklılıklar ile Şeyhî Dîvânı’nın teşkilinde kullanılan nüshalardaki farklılıkların göz önüne alınmasıyla ortaya çıkarılacak alternatif okumalar, iki şiirin neredeyse aynı olduğu hususunu ispat eder niteliktedir.

1. Beyit Nesîmî

Hansı gönül içinde ki ‘ışkun hevâsı yoh
Min hac iderse Merveyi anun Safâsı yoh

İlk mısradaki “hansı gönül” ifadesi, mecmuada “kankı dimâg” şeklinde yer almıştır. Benzer şekilde Isparta ve Londra nüshalarında “gönül” yerine “dimâg” kelimesi kullanılmıştır. İkinci mısradaki yer alan “Merveyi anun” ifadesi Mısır nüshasında “Merve hakîçün” şeklinde yazılmıştır. Ayrıca “min” kelimesinin, b/m değişimi bağlamında farklı nüshalarda tutarsız bir kullanımının bulunması göz önüne alındığında “bin” olarak da tasavvuru mümkün görünmektedir.

1. Beyit Şeyhî

Kankı dimâg içinde ki ‘ışkun hevâsı yok
Bin hacc iderse Merve hakîçün Safâsı yok

³ Şeyhî Dîvânı’nın tenkitli metninin oluşturulmasında kullanılan 7 nüsha:

M. Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi Manzum Eserler No: 238

Ü1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazma Eserler No: 2804

Ü2. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar No: 324

K. Mısır Kahire Millî Kütüphanesi

D. Dil ve Tarih-Coğrafya Kütüphanesi Muzaffer Ozak I No: 1143

B. Bayezit Umumi Kütüphanesi No: 5764

S. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Kısmı No: 3298 (Biltekin, 2003: 7-5).

Yukarıdaki açıklamalara ek olarak Şeyhî’de, redif olan “yok” kelimesinin farklı nüshalarda (Ü1, K, B, S) “yoh” şeklinde bulunması, her İki şiirdeki ilk beyitlerin arasında hiçbir fark kalmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

2. Beyit Nesîmî

Dil-ber cemâl ü ka’besine kılmayan tavâf
Yüz nûrî görse gözlerinün rûşenâsı yoh

Nesîmî Dîvânı’nın M1 nüshasında “cemâl ü ka’besine” yerine “cemâli ka’besini” ifadesinin kullanılmış olduğu görülmektedir.

2. Beyit Şeyhî

Dil-ber cemâli Ka’besini kılmayan tavâf
Yüz nûr görse gözlerinün rûşenâsı yok

İki beyit arasında tek fark “nûrî” kelimesinin eksiz olarak “nûr” şeklinde kullanılmış olmasıdır. Ancak ifadenin, Londra nüshasında “nûr görürse”, mecmuada da “nûr görse” şeklinde yer aldığı düşünülürse iki beyit arasında herhangi bir farklılık söz konusu olmamaktadır.

3. Beyit Nesîmî

Lebbeyk uranlarun ‘Arâfâtında ‘ışkunun
Teslîm-i cândan özge kapunda rızâsı yoh

İkinci mısra da yer alan “kapunda rızâsı” ifadesi, Nesîmî Dîvânı’nın M1 nüshasında “tapuna devâsı”, Londra nüshasında ise “tapunda devâsı” şeklinde yer almaktadır.

3. Beyit Şeyhî

Lebbeyk uranlarun ‘Arafât’ında ‘ışkunun
Teslîm-i cândan özge tapuna du’âsı yok

İki beyit arasındaki tek fark Şeyhî Dîvânı’nda “du’âsı” kelimesinin yerine Nesîmî Dîvânı’nda “devâsı” sözcüğünün kullanılmış olmasıdır.

4. Beyit Nesîmî

Fi’l-cümle şol vefâ haremide mücâvirem
Bîgâne gönlümün dahı hiç âşinâsı yoh

6. Beyit Şeyhî

Fi’l-cümle uş vefâ haremide mücâvirem
Bîgâne gönlümün dahı hiç âşinâsı yok

İki beyit arasındaki en önemli farklılardan biri Nesîmî’nin gazelinde her üç nüshada da 4. beyit, mecmuada ise 5. beyit olarak yer alan beytin Şeyhî’nin gazelinde 6. beyit olarak yer almasıdır. Sıralamadaki farklılık dışında beyitte yer alan tek farklılık Nesîmî’nin beyitte kullanmış olduğu “şol” sıfatının yerine Şeyhî’nin beytinde “uş” işaret sıfatının kullanılmış olmasıdır.

5. Beyit Nesîmî

‘İşkun beriyyesinde susuz aç ölenlerün
Mahşer gününde vaslundan özge gıdâsı yoh

Nesîmî Dîvânı’nın M1 ve Londra nüshalarında “susuz aç” ifadesi yerine “susuzın” kelimesi kullanılmıştır. İki beyit arasında önemli bir fark ikinci mısraların tamamen farklı ifadelerden meydana gelmesidir. Ancak Dîvân’ın M1 ve Londra nüshalarında ikinci mısra “yugil gözi yaşile çü vaslun şifâsı yoh” şeklinde yer almaktadır.

5. Beyit Şeyhî

Hicrûn beriyyesinde susuzın ölenleri
Yugil gözi yaşıyla çü vaslun sakâsı yok

Şeyhî'nin gazelinde bu beyit Ü1, K ve B nüshalarında 4. beyit olarak yer almaktadır. Dîvân'ın Ü1, B ve S nüshalarında “hicrûn” sözcüğü yerine “ışkun” kelimesi kullanılmıştır. Böylece iki beyit arasında kalan farklar Nesîmî'de 1. mısradaki “ölenlerün” kelimesinin Şeyhî'nin beytinde “ölenleri” şeklinde, yine 2. mısradaki Nesîmî'nin şiirinde M1 ve Londra nüshalarındaki ifadede yer alan “şifâsı” kelimesinin Şeyhî'nin şiirinde “sakâsı” biçiminde yazılı olmasıdır. Ancak mecmuada bu kelime “sakâsı” olacakken yanlış okunmayla “sıkâsı” şeklinde transkribe edilmiş görünmektedir. Bu durumda iki beyit arasında fark kalmamaktadır.

6. Beyit Nesîmî

İhrâm gününde egnüme ol giydüren donı
Neçe kim isterem etegi vü yahası yoh

Nesîmî Dîvânı'nın M1 nüshasında “İhrâm gününde” yerine “İhrâm diyü” ibaresi ve “ol giydüren donı” ifadesinin yerine “bir ton bıraktı ‘ışk’” ifadesi yer almaktadır.

4. Beyit Şeyhî

İhrâm diyü egnüme bir ton geyürdi gam
Kim nice isterem itegi vü yakası yok

Bu beyit, Nesîmî Dîvânı'nın üç nüshasında da 6. beyit olarak yer alırken Şeyhî Dîvânı'nın bazı nüshalarında 4. beyit, S, Ü1, K ve B nüshalarında ise 5. beyit olarak yer almaktadır. İki beyit arasındaki en önemli fark Nesîmî'nin “bıraktı ‘ışk’” ifadesinin Şeyhî'de “geyürdi gam” şeklinde yazılmasıdır. Bir diğer fark ise Nesîmî'de “neçe kim” olarak yer alan ifadenin Şeyhî'de “kim nice” şeklinde sadece kelimelerin yer değiştirmesiyle kurulmasıdır.

7. Beyit Nesîmî

Çünkü Nesîmî ‘ıydine kurbân olur yakîn
Vasl oldu bir bekâya ki hergiz fenâsı yoh

Londra nüshasında ilk mısra “Olduysa vaslı ‘ıydine kurbân Hüseyinler” şeklinde olup diğer nüshalarda yer alan mısralardan en önemli farkı Nesîmî yerine Hüseyinî mahlasının kullanılmış olmasıdır.

7. Beyit Şeyhî

Şeyhî visâli ‘ıydine kurbân olur ise
Vasl ola bir bekâya ki hergiz fenâsı yok

Mahlaslar haricinde kayda değer tek fark “yakîn” yerine “ise” kullanılmış olmasıdır. Diğer farklar, “olmak” fiilinin farklı çekimlerinin ve “vasl/visâl” gibi müstak sözcüklerin birbiri yerine kullanılmasından ibarettir. Her iki şiirin nüsha farklılıkları da göz önüne alınarak yapılan mukayeseli incelemesinde ortaya çıkan sonuç ortada aslında farklı şiirlerden söz edilemeyeceği, tek bir şiirin ufak tefek farklılıklarla iki şairin de şiirleri arasında yer almış olduğu hususudur. Bu durumda açıklanması gereken mesele bu şiirin hangi şaire ait olduğudur.

2.2. Gazel Hangi Şaire Ait?

Gerek Nesîmî gerekse Şeyhî şiirlerinin muhtevasında din ve tasavvuf ile ilgili hususlara sıklıkla yer veren şairlerdir. Bu noktada, muhteva bakımından her iki şaire de ait olabilecek nitelikteki “-sı yoh/-sı yok” redifli gazelin müellifi, ancak kullanılan dil malzemesinin şairlerin şiirlerindeki kullanım durumundan hareketle bir fikir verebilecektir.

Söz konusu şiirde kullanılmış olan kelimelerin, her iki şairin Dîvânlarında yer alan diğer şiirlerdeki kullanım durumu, şiirin gerçekte hangi şaire ait olduğunun belirlenmesinde değerlendirilmesi gereken önemli hususlarda birisidir. Aşağıdaki tabloda şiirde kullanılan bazı kelimelerle ilgili kullanım istatistikleri verilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: Kelimelerin Kullanım Sıklığı

Nesîmî	Dîvân'da Geçme Sayısı	Şeyhî	Dîvân'da Geçme Sayısı
(Kankı) ⁴	-	Kankı	1+4
(Dimâg) ⁵	-	Dimâg	1+16
Merve	1+5	Merve	1+1
Rûşenâ	1+1	Rûşenâ	1+2
Lebbeyk	1+1	Lebbeyk	1
'Arâfât	1+1	'Arâfât	1
Özge	1+55	Özge	1+5
İhrâm	1+3	İhrâm	1+1
Egn	1	Egn	1+1
Eteg	3 + (ateg 1)	İteg	1 + (ateg 4)
Beriyye	1+2	Beriyye	1
(Yu-) ⁶	-	Yu	1+5
(Sakâ) ⁷	-	Sakâ	1
Fi'l-cümle	1+2	Fi'l-cümle	1+1
Mücâvir	1+1	Mücâvir	1+1

Tablodan da anlaşılacağı üzere şiirde kullanılan kelimelerin her iki şairin Dîvânlarındaki kullanımı ayırt edici bir görüntü arz etmemektedir. Diğer bir ifadeyle şiirdeki söz varlığı, her iki şairin kelime seçimleri bağlamında bir şaire daha uzak diğerine daha yakın olarak nitelendirilecek mahiyette değildir. Dolayısıyla eldeki veriler ışığında, her iki şairin de şiirleri arasında yer alan “-sı yoh/-sı yok” redifli gazelin kime ait olduğunun belirlenmesi şimdilik mümkün görünmemektedir.

3. Sonuç

Neredeyse aynı dönem şairi olan iki şairin birbirini görüp görmemesi veya aynı dönemde hayatta olup olmamaları, söz konusu gazelin müellifinin belirlenmesinde çok fazla bir önem arz etmemektedir. İki şairin Dîvânları üzerine yapılan çalışmalara esas olan yazmaların içerisinde müellif nüshalarının bulunmaması, mevzu bahis gazelin şairinin belirlenmesini daha da zor hale getirmektedir. Gazelin, her iki şairin Dîvânlarının birden fazla nüshasında yer alması da basit bir müstensih hatası ihtimalini geçersiz kılmaktadır. Gazelin muhteva özellikleri, din ve tasavvuf terminolojisini yoğun olarak kullandıkları bilinen iki şairin şiirlerinde işledikleri konuların birbirine benzer olması sebebiyle şiirin şairlerden hangisine ait olduğunu belirleme noktasında fikir vermekten uzak bir mahiyet arz etmektedir. Şairlerin her ne kadar Türk edebiyatının farklı sahalarında yetişip eser verdiği düşünülse de Azeri sahası ile Anadolu sahası şairlerinin dil ve üslup bağlamında çok fazla ayırt edici özellikler taşımadıkları unutulmamalıdır. Birkaç fonetik farklılık haricinde bu iki sahada kullanılan Türkçenin neredeyse aynı olduğu hususu göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Gazelde kullanılan kelimelerin, her iki şairin şiirlerindeki kullanım sıklığı da birbirine denk bir durum arz ettiği için gazelin müellifine dair bir kanaat hâsıl olmamaktadır. Şairlerin dönem içerisinde şiir sahasındaki ayrıcalıklı mevkileri de birbirlerinin şiirlerini alıp kendilerine mal etme gibi bir menfi ihtimali geçersiz kılmaktadır. Ayrıca yukarıda verilen açıklamalarda da belirtilmiş olduğu üzere, iki şairin şiirlerinin gerek birbirlerinin gerekse başka şairlerin dîvânlarında yer almış olduğu gerçeği, dönem müstensihlerinin sıklıkla rastlanılan hata veya tasarruflarından kaynaklı olduğu intibamı uyandıracak niteliktedir.

⁴ Nesîmî'nin gazelde “hansı” olarak yer alan “kankı” kelimesi tenkitli neşirde farklı manzumelerde 2 defa “kankı” şeklinde kullanılmıştır.

⁵ Nesîmî'nin gazelde “gönül” olarak yer alan “dimâg” kelimesi tenkitli neşirde farklı manzumelerde 6 defa kullanılmıştır.

⁶ İlgili beyitte yer almayan “yu-” fiili tenkitli neşirde farklı manzumelerde farklı şiirlerde 7 defa kullanılmıştır.

⁷ İlgili beyitte yer almayan “sakâ” kelimesi tenkitli neşirde farklı bir manzumede 1 defa “sakkâ” şeklinde kullanılmıştır.

Kaynaklar

- Ayan, H. (2014). *Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gümüş, K. S. (2020). Nesîmî ve Şeyhî'nin “Yok” Redifli Gazellerine Mukayeseli Bir Bakış. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2020, Yıl 8, Sayı: 23, 236-252.
- Köksal, M. F. (2019). Şiir Mecmuaları ve Cönklerdeki Nesîmî. A. Yıldız ve Y. Yıldırım (Ed.), *Nesîmî Kitabı* içinde (105-120. ss.). *Nesîmî Kitabı*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası.
- Biltekin, H. (2003). *Şeyhî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kartal, A. (2019). Nesîmî'nin Arapça Şiirleri. A. Yıldız ve Y. Yıldırım (Ed.), *Nesîmî Kitabı* içinde (127-145. ss.). *Nesîmî Kitabı*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası.
- Karakaş, M. (2018). *Sivas Ziya Bey Yazma Eserler Kütüphanesindeki 375 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Karakaş, M. (2019). Seyyid Nesîmî'nin Bilinmeyen Gazelleri. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 43 (1), 120-144.
- Özdemir, M. (2020). Seyyid Nesîmî Dîvânı'nın Kayda Değer Bir Nüshası ve Şairin Neşredilmemiş Türkçe Şiirleri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 24, İstanbul 2020, 439-504.
- Dîvân-ı Nesîmî*. Oxford Üniversitesi, Bodleian Libraries, MS. Turk. d. 34.
(<https://digital.bodleian.ox.ac.uk/objects/cea880f6-cf54-4676-a919-c0d85c4ea654/surfaces/cd95c8c9-6061-4339-a676-1d8a5c3fc868/#>)

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
